

Erkek taryhynyň akymyny üýtgeden zenanlar: Garadeňiz amazonkalary

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 26 января, 2025

Erkek taryhynyň akymyny üýtgeden zenanlar: Garadeňiz
amazonkalary ERKEK TARYHYNÝŇ AKYMYNY ÜÝTGEDEN ZENANLAR:
GARADEŇIZ AMAZONKALARY

Taryhyň we mifologiýanyň arasyna gyslyp galan iň jedelli temalaryň bireni «amazon zenanlary» legendasydyr.

[Amazon zenanlary](#)

Olar hakdaky maglumatlarymyzyň köpüsi gadymy grek akyldarlarynyň aýdýan gürrüňlerine esaslanýar. Bu ýagdaý hakykylygyna zeper ýetirýänem bolsa, häzirki Garadeňiz sebitlerinde ýaşandyklary we aňyrlarynyň skiflere birikýändigini

kabul edilýär.

Skifleriňem birnäçe taryhçy tarapyndan türki halklaryň atababalarydygy kabul edilendigi göz önüne tutulanda, amazon zenanlary diňe geografiki taýdan goňşymyz däl, şol bir wagtyň özünde süňk garyndaşlarymyz hem bolup biler.

Amazon sözi giňden ýaýran manysy bilen «göwüssiz» diýmegi aňladýar. Munuň aňyrsy uruşjaň amazon zenanlaryň has gowy ok atyp bilmek üçin göwüsleriniň birini kesmegine esaslandyrylýar.

Gomerde we Gerodotda giňişleýün durlup geçilen Garadeňiziň amazon zenanlary boýunça edil häzir anyk faktlaryň ýoklugy olar hakda aýdylýan hemme zady çaklamadan ybarat edip goýýar.

Muňa garamazdan olaryň Aleksandr Makedonskiý bilen aragatnaşyk açandyklaryna we rimliler tarapyndan ýok edilendigine ynanylýar.

Aleksandr Makedonskiý

Elbetde, erkeksiz döwlet gurnagy we şäher ýykyp, ýene şäher gurnagy bilen taryhyň iň täsin medeniýetini emele getiren amazonkalylar häzirki Garadeňiziň we Egeý deňziniň kenaryndaky birnäçe şäheriň (Garadeňizde Sinop, Egeýde Efes ýaly) düýbünü tutujylar hasaplanýar.

• Mälim dünýäniň ýarsyny basyp alan liwiýa amazonkalary

Taryhyň ýeke-täk azat we uruşjaň aýallary garadeňiz amazonlary däldi. Liwiýada gurlup, şol wagt mälim dünýäniň ýarsyny basyp alan liwiýaly amazonkalar hem diýseň adatdan daşary medeniýetiň eýeleridi.

Liwiýa amazonkalary hakdaky maglumatlar hem köplenç legendalara esaslanýar. Meşhur amerikan ýazyjysy Donald Sobol olaryň ýaşan taryhy döwrüni reallykdan daşlaşdyryp, şeýle beýan edýär:

«Dünýäniň ýaş, Zewsiň hudaýlarynyň patysalyk we jennetiň tagty üçin döwler (titanlar) bilen urşan wagtlarynda».

(«Grek mifilogiýasynda amazonlar»).

Liwiýa amazonlary

Emma döwrüň hekaýatlary içgin öwrenilende, liwiýa

amazonkalarynyň Isa pygamberiň (a.s) doglan wagtyndan elli ýyl öň, ýagny, b.e.öňki I asyrda ýaşandyklary çak edilýär. Liwiýa amazonkalarynda öýde çagalara seretmek, nahar bişirmek ýaly gündelik işler doly erkegiň boýnuna ýüklenipdir. Şeýle-de doly gul hasabyna görülen erkek hiç bir ýagdaýda döwlet wezipesinde işledilmändir we harby gulluga alynmandyr. Şeýle hem liwiýa amazonlary diňe özlerini goramak instinkti bilen hereket eden döwlet bolmandyr. Olar mongol talaňçylaryndanam beter çozuýlyk bilen goňşy şäherlere çozup, häzirki Liwiýadan Egeý deňziniň kenarlaryna çenli aralygy basyp alypdyrlar.

Zenan patyşa Mirina

Zenan patyşa Mirinanyň döwründe liwiýa amazonkalary Liwiýany, Arabystany, Siriýany, Egeý deňziniň kenarlaryny ellerinde saklapdyr. Şeýle hem Müsür ýaly güýçli döwletler bilen ylalaşyklar baglaşyp, döwletini we güýjüni jümle-jahana ykrar etdiripdir.

• **Garadeniz amazonkalary**

Köplenç liwiýa amazonkalary bilen bulaşdyrylýan garadeňiz amazonkalary ýa-da başgaça aýdanda, anadoly amazonkalary has kiçi ýurda eýelik edipdirler. Şeýle-de olar liwiýa amazonkalary ýaly hüjüm edijilikli bolman, goranyş instinkti bilen gurlan medeniýet bolupdyr.

Nemes şahyry Genrih fon Kleýst şahyrana dil bilen olary şeýle suratlandyrýar:

«Bir millet beýge galypdy. Hiç bir gara güýje boýun egmeýän, men-menlik satýan erkek sesiniň eşdilmeyän aýal milleti – öz kanunlaryny ýöreden, öz erk-ygtyýaryna uýan we özüni duşmanlaryna garşy gorap bilen jemgyýet».

Amanzonkalaryň neberesiniň skiflere birikdirilmegini Donald Sobol şeýle beýan edýär:

«Olaryň nesli zalymdyklary sebäpli tagtdan agdarylan we sürgün edilen iki skif zenan hökümdary Skolopotdan we Hilinden soň başlady. Iki zenan maşgalasyny, tarapdarlaryny we olaryň maşgalalaryny alyp araçäkden geçensoň çaklaňja döwlet gurdular, Kawkaz daglarynyň eteginde jemlenişdiler.

Täze ýurt gözleginde bolan ähli çarwa taýpalaryň umumy urp-adatyna eýerip, özlerini saklap biljek giňlikdäki ýerleri eýeleýänçä öldürdiler we taladylar. Emma basylyp alynan halklar ar almak maksady bilen gizlinlikde ýaraglandylar.

Aýaga galdylar, skif hojaýynlarynyň geleňsizliginden peýdalanyň, ahyrsoňynda arlaryny ýerine saldylar. Skif erkekleri ýok edildi. Aýallar her näme-de bolsa Skifiýada söweşjeň tälim alandyklaryndan gandöküşlik wagtynda gaçyp yetişdiler.

Özlerini ele salyp yzyna äkitmek üçin ýollanan kiçijik otrýady ýeňmegi başardylar we belent daglaryň çürbaşyndaky gala ýerleşdiler.

Erkekleri bolmadyk we öňden garamagynda bolan adamlarynyň ýesirliginde bolmakdan ýüz dönderen aýallar ajaýyp çykalga oýlap tapdylar. Meotiý kölüniň (häzirki Don derýasynyň deltasy -t.b.) golaýynda doly aýallardan düzülen döwlet gurdular».

Amazon zenanlary

Garadeňiz amazonkalarynyň häzirkä Sinop töwereklerine göçüp gelişleri bolsa başga bir rowaýata esaslandyrylyp şeýle diýilýär:

«Ilkibaşda ýaş taýpa Amazon (Don) derýasynyň boýlarynda ýaşady. Derýa has soňra amazon goşunynyň patyşasy Lisippiň ogly Tanaisiň ady dakylady. Tanais uruş bilen gyzyklanmaýandygy, öýlenmäge üns bermeýändigini üçin Afroditanyň gaharyny getirdi we ejesine aşyk bolmak bilen jezalandyryldy. Tanais inest jynsy gatnaşyga girenden özüni derýada gark edip öldürenini gowy gördi. Bu ýagdaýa gahary felen Lisipp amazonkalary aýaga galdyrdy. Ezber at münüjilikleri bilen Kawkaz daglarynyň howply ötüklerinden aşdylar, Kapadokýany duzaga düşürdiler we boýun egdirdiler. Lisipp urşujylaryny Kapadokýadan Pontusa (Garadeňize) getirdi we günorta kenaryna ýerleşdirdi.

Anadoly amazonkalary döräpdi. Dünýäniň iň garaňky ýerlerinden adamyň aklyna-huşuna sygmajak okgunlylyk bilen öz legendalaryny döreden bu aýallar erkekleriň agalyk sürýän taryhynyň akymyny bütinleý üýtgetdiler».

Sinop şäherini gurup, ol ýeri paýtagt eden amazonkalar Garadeňiziň ep-esli ýerine agalyk etmäge başlapdyr.

Olara degişli häzir iň köp gyzyklanylýan meseleleriň birem nesillerini nädip dowam etdirendikleri we erkegiň jemgyýetdäki ýeri ýaly meseleler bar.

Bu boýunça giňişleýin barlag işlerini geçiren Donald Sobol muňa şeýle jogap berýär:

«Urşujylar ýylyň iki aýyny çaga edinmäge bölüpdür. Diňe uruşda adam öldürip bilenleriň jübütleşmegine rugsat berlipdir, bu buýrugy ýerine ýetirop bilmedikleriň käbiri enelikden we söýgi diýilýän duýgydan ömürlük mahrum edilipdir.

Işi oňuna bolan urşujylar sallahlygyň azatlygyny simwolirleýän kemerlerini çykarypdyrlar we özlelerini goňsulary gargarlar bilen arasyny kesip geçýän daga gidipdirler. Ýurtlarynda zyýansyz ýaşamaklaryna rugsat berýän ylalaşyga eýeren gargar erkekleri hudaýlara gurbanlar berilende olara goşulypdyr. Amazonka zenany göwreli bolandan soň öýüne dolanypdyr.

Bu gizlin ýanaşmalardan doglan gyzlar amazonkalaryň özünde galypdyr we urşujy edip ýetişdirilipdir. Olara aýalyň ýokardalygy, aýalyň hak-hukuklady, erkekleriň etmeli işleri ýaly meselerde tälim berlipdir. Oglanlar gargarlaryň özüne gaýdyp berlipdir.

Gargar erkegi özüne getirilen çagany öz ogly ýaly ulaldypdyr, emma hiç wagt onuň hakyky kakasydygyny ýa däldigini bilmändir. Muňa derek amazonkalar birnäçe çagany alyp, geljekde gozgalaň turuzmagynyň oňünü almak üçin el-aýaklaryna şikes ýetiripdir. Beýdilen çagalar gul ýerine ulanylypdyr. Aýalyň eline oňaýsyz hasaplanýan ýüň egirmek ýaly işlerde işledilipdir».

Amazon zenanlary

- **Amazonkalar hakykymy?**

Amazonkalaryň bardygy hakda iň güýçli maglumaty orta atanam Gerodotdyr. Emma amazonkalaryň hakykatda bolmandygyny aýdýan grek akyldarlary-da bar. Bularyň başyny Strabon çekýär.

Amazonkalaryň bardygynyň esassyz miflere esaslanýandygyny öňe süren Strabon şeýle diýýär:

«Taryhyň hakyky faktlara esaslanýan dogrusy bar. Özem ol köne-de bolsa, täze-de bolsa öň eşdilmedik, görülmedik faktorlary ret edýär ýa-da seýrek kabul edýär. Muňa garamazdan amazonkalar barada aýdanda, döwürdeş we öňki awtorlar tarapyndan şobir zatlar gürrüň berilýär. Gürrüň berilýän wakalar öň görülmedik, eşdilmedik we bolşundan başbeter çişirilen zatlardyr.

Kim aýallardan düzülen goşunyň, bir şäheriň ýa-da ýurduň erkeksiz ýaşap biljegine ynanar öýdýärsiňiz?

Hasam beteri, özlerine golaý ýaşayan beýleki halklaryň üstüne çozjagyna, olary güýçden gaçyryp, biziň günlerimizdäki Ioniýa

çenli geljegine we hatda Afinä deňziň üstünden ýöriş gurajaklaryna.

Bu, şol wagtlar erkekleriň aýal, aýallaryňam erkek bolandygyny aýdan ýaly bolýar. Emma häzirem amazonkalar hakda şobir zatlar aýdylýar we taryhlarynyň geň-taňsylygy biziň günlerimizdäkileriň ýerine öňki aýdylanlara ynanylmagy bilen hasam artdyrylýar».

Muňa garamazdan Arrian ýaly taryhçylar amanzonkalar hakdaky pikirlerinden el çekmändir. Hatda Arrian amazonkalaryň Aleksandr Makedonskiý bilen ýaranlyk gurandygyny we amazonkalaryň atly goşun bölümi bilen Makedonskiniň goşunyna goşulandygyny aýdýar.

Rimliler

Şol sanda b.e.öňki III asyrda rimlileriň uruşda ýesir alan adamlarynyň arasynda amazonkalar ady bilen ýörite uruşjaň

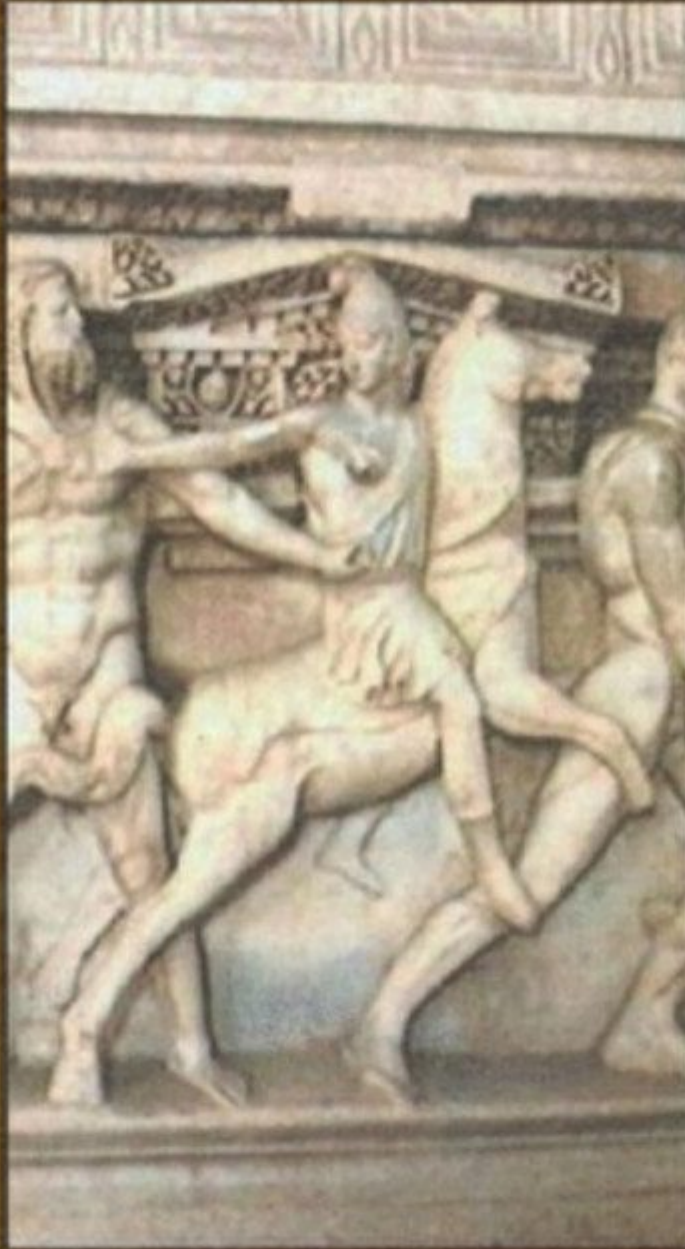
zenanlar topary-da bar eken.

Rimleriň olary paýtagta getirip, köpçüligiň öňüne çykarmagy amazonkalaryň ýaşandygy baradaky çaklamalary güýçlendirýän delilleriň biri hasaplanýar.

Häzir olar hakda anyk arheologiki subutnamalar bolmasa-da, amazon zenanlary grek, rim, wizantiýa çeşmelerinde rowaýatlary bilen birlikde giňişleýin üstünde durlup geçilýär.

Umuman Garadeňiziň Sinop töwereklerinde ýaşandygyna ynanylýan bu aýallar söweşjeň aýratynlyklary we erkegi durmuşlaryndan doly çykarmalary bilen taryhda geň orna eýe bolupdyrlar.

Yunan Mitolojysinde **AMAZONLAR**

donald j. sobol

**Has giňişleýin maglumatlary Donald Sobolyň «Grek mifologiyasynda amazonlar» kitabyndan okap bilersiňiz.*
Mehmet MAZLUM ÇELİK.

@MMazlumcel

celikmehmedmazlum@gmail.com

Çarşenbe, 14.04.2021 ý. Taryhy makalalar